
Секція VI
Цивільне, господарське право та процес, сімейне право, міжнародне приватне право

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

*Абрамов Максим Вікторович,
студент 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Одеської національної юридичної академії*

Становлення в Україні ринкових економічних відносин зумовлює необхідність кардинального реформування як цивільного законодавства в цілому, так і окремих його складових.

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) передбачає низку нових інститутів, раніше не відомих цивільному законодавству України, серед яких, зокрема, й інститут спадкового договору, навколо якого виникає багато проблем, пов'язаних із внутрішньою суперечністю норм, які регулюють даний інститут, та їх практичною реалізацією.

За спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача (ст.1302 ЦК).

Як свідчить практика, застосування цього договору викликає чимало труднощів. З метою роз'яснення питань, що виникають у судовій практиці при застосуванні спадкового договору, Пленум Верховного Суду України прийняв постанову №7 № „ Про судову практики у справах про спадкування” від 30.05.2008 р., усунувши деякі прогалини у правовій регламентації цього інституту.

Положення ЦК України щодо спадкового договору зумовлюють неоднозначне правозастосування норм, що регламентують порядок його укладення й розірвання.

З огляду на те, що спадковий договір є новим видом договору в цивільному праві України, проблеми, пов'язані з його застосування, потребують подальшого ретельного дослідження.

В юридичній літературі зазначено, що спадковий договір обмежує можливість відчужувача розпоряджатися за життя своїм майном, визначеним у цьому документі, позбавляє його можливості розпоряджатися ним і на випадок смерті шляхом складання заповіту, бо цей заповіт буде недійсним. Водночас правочин, яким обмежується правоздатність особи, вважається недійсним (ст. 27 ЦК України). Отже, спадковий договір на підставі норм Загальної частини ЦК України є недійсним, бо він обмежує правоздатність фізичних осіб. Окрім того, Т. Коваленко зауважує, що цей договір є спробою позбавити певних спадкоємців обов'язкової частки у спадщині, «обійти зазначену норму, щоб залишити їх ні з чим» [2, с.15].

Стосовно точки зору щодо обмеження цивільної правоздатності особи у разі укладення спадкового договору, то вона є достатньо спірною, оскільки здатність особи набувати цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати відповідно до ч. 1 ст. 30 ЦК України є складовою частиною цивільної дієздатності. Фізична особа, яка укладає спадковий договір, у такий спосіб і реалізує свою цивільну дієздатність.

Справді, відповідно до ч. 1, 2 ст. 307 ЦК України на майно, визначене у спадковому договорі, нотаріус, який його засвідчив, накладає заборону відчуження.

Заповіт, складений відчужувачем щодо майна, вказаного у спадковому договорі, є нікчемним. Пункт 236 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженої наказом Міністерства юстиції України № 20/5 від 03.03.2004 р., встановлює, що на майно, яке є предметом спадкового договору, нотаріус накладає заборону відчуження у встановленому порядку, про що роблять напис на всіх примірниках договору. Через це виникла дискусія з приводу обмеження права власності: неможливості відчужувати майно, яке є предметом спадкового договору.

Як вважають Є. Фурса і С. Фурса, необхідно брати до уваги реальність прав на речі, оскільки право власності на річ може мати обмеження, зазначені в законі або договорі. Й тут ідеться про обмеження не правоздатності, а лише кількості майна, котре може бути передано після смерті громадянина у спадщину [6, с. 204].

Відповідно до ч. 4 ст. 319 ЦК України власність зобов'язує. Частина 7 цієї статті передбачає, що діяльність власника може бути обмежена чи припинена або він може бути зобов'язаний допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і порядку, встановлених законом. Накладення заборони відчуження на майно, визначене у спадковому договорі, справді є обмеженням права власності, а саме – права розпорядження. Але це обмеження передбачено законом. Відчужувач, укладаючи спадковий договір, повинен розуміти такі обставини і вільно приймати рішення про укладення чи неукладення спадкового договору.

Проаналізувавши лише одне з положень спадкового права ми зіштовхнулися з різними точками зору на це положення, а при практичному застосуванні таких проблем виникає набагато більше.

Враховуючи те, що спадковий договір є новим інститутом вітчизняного цивільного права, буде корисно детально визначити його сутність, основні його положення, зокрема щодо суб'єктивного складу, прав і обов'язків сторін, істотних умов цього договору, питання переходу ризиків, контролю за виконанням спадкового договору після смерті відчужувача.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України. - 2003. - № 11. Ст.1302.
2. Коваленко Т. П. До питання про запровадження «спадкового договору» // Адвокат. – 1999. – № 1.– С.15–16.
3. Ромовская З. В. Проблемы наследственного договора // Юридическая практика. – 2003. – №44. – С.16.
4. Васильченко В. Спадковий договір: деякі міркування з приводу нормотворчості // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – №12.– С. 34-37.
5. Чуйкова В. Правова характеристика спадкового договору // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 4.– С.3–7.
6. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Спадкове право. Теорія та практика. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2002. – 204 с.